

K İ T Â B İ Y A T

Tarihte çok önemli bir mevki olan ve son yıllarda yurdumuzun önemli bir sanayi merkezi olarak süratle gelişmekte bulunan İzmit hakkında bir süre önce güzel görünüşlü 27.2X20,2 cm. ölçüsünde bir kitap yayınlandı. Avni Öztüre tarafından hazırlanan «*Nicomedia İzmit Tarihi*» İstanbul 1969 adlı bu kitaptan söz edeceğiz. Kitap renkli bir kapak içinde 226 sayfa metin ile 6 levha halinde 12 renkli resim 266 fotoğraf ve desen ile 1 plandan ibarettir. Görünüşte iyi basılmış yeni «*İl Yıllık*» larını hatırlatan bu eser ilk anda ciddi bir tesir uyandırmaktadır. Fakat sayfalar çevrilip okunmağa başlandığında bu ilk intiba hemen kaybolmakta, onun yerini bu kadar yanlış ve uydurmanın nasıl olup da bu kitapta yer alabildiğini görmekten doğan şaşkınlık almaktadır. Sayın yazar tamamiyle yabancısı olduğu tarih ve arkeoloji konularında büyük bir cesaretle birbirini tutmaz fikirler serdetmektedirki, buna şaşmamak mümkün değildir. Sayın yazar kitabın baş tarafına koymuş olduğu biyografisinden anladığımızı göre bir orta okul mezunudur, sonra Tapu Kadastro Okulunu bitirmiştir. Fakat tarih ve arkeoloji metoduna sahip olmadığı için kitabında sayısız hatalar yapmıştır. Sayın yazar eserinde hiç bir yerde kullanılmayan acâib kelimeler kullanmakta, bu yüzden bir çok cümlelerde ne demek istediği anlaşılamamaktadır. İzmit'in antik adı olan Nicomedia'yı kitabın kapağında bu şekli ile yazdığı hâlde metinde

bâzan «Nicomede», bâzan «Nikometya» şeklinde yazmaktadır. Yazar akı almaz bir cesaretle yanlış bilgi vermekte, yanlış vesika göstermektedir. S. 2 Re. 4 de «Pollux Suşağı» dediği ve M.Ö. VII - VI yüzyılda Astakos'un Argonotlarca işgalinde ölen kıralları anısına bu günkü Baş İskelesi bölgesinde kurdukları tapınaktan çıkan «sunak» dediği sunak, üzerindeki kartal kabartmasından da anlaşılacağı üzere alelâde bir Zevs sunağıdır ve Roma çağına aittir. Baş İskele'de değil İzmit'de bulunmuştur.

S. 4, Res. 7 a.b. de gösterilen «Sunaklar» «Astakosda Argonotlar dönemi eserleri» denildi. Her şeyden önce bunlar sunak değildir. Bunlardan birisi İzmit'de Manastır Bayırında bulunmuş, Roma çağına âit bir mezar steli, diğeri ise yine Roma çağına âit bir lahit parçasıdır.

S. 7, Res. 9 daki kartal İzmit Kâğıt Fabrikası'nda bulunmuş bir Roma mezar kartalıdır. Astakos ve «Astakos dönemi» ile hiç bir alakası yoktur. Keza S. 8, Res. 11 de, M.S. 2 inci asra âit alelâde bir kitabe parçasını «Kalkedon, Byzantion, Bitinya arasındaki bir anlaşma» olarak takdim etmektedir. S. 14, Res. 15 de Düzce yakınındaki «Prusias ad Hypium» harabesi üzerindeki Üskübi köyünde 1935 de bulunan heykeli «Nicomedia Demeteri/1935 yılında Astakos dolaylarında bulunmuştur» diye takdim ediyor.

S. 15, Res. 16 da 1959 yılında Nezir Fi-

rati'nın yayınladığı «İzmit Rehberi» kapağına konulan sikke deseni «Nikomede tapınakları» olarak tanıtılmakta ve «A. Öztüre arşivinde» olduğu çekinilmeden bildirilmektedir. Yine aynı rehberden alınan sikke deseni S. 18, Res. 19 da Nicomedia Forum ve limanı» adı altında verilmekte, aynı desenin yalnız yarısı ise s. 39, Res. 45 de aynı lejand ile tekrar edilmektedir. Fakat bu defa her nedense buraya «Pilinüs dönemi» sözü ilâve edilmiş bulunmaktadır. S. 23, 24, Res. 27, 28, 29 Tepecik Tümlüsünde bulunduğunu bildirdiği altın eşyanın aslı kendi arşivinde değil İstanbul Arkeoloji Müzelerindedir. S. 30, Res. 34 deki sikke İmparator Severus Alexander'e ait olduğu halde Antonius'a ait olarak gösterilmektedir. S. 31, Res. 35 de el kitaplarından alınan bir mabet restitutionu imperator Augustus adına Nikomedia'da yapılan tapınağın bir versiyonu olarak gösterilmekte ve resmin altına ayrıca «A. Öztüre arşivinde» olduğu ilâve edilmektedir. Her şeyden önce İzmit'deki Augustus tapınağından hiç bir iz kalmamıştır, ancak sikke tasvirlerine göre ne şekilde tayin edilebilir. Bundan başka el kitaplarında olan bir resmin yazarın arşivi ile ilgisi nedir? S. 32, Res. 36 da St. Pantelemon manastırına ait kalıntılar Oğüst tapınağı kalıntıları olarak gösterilmiştir. Bu semte Manastır Bayırı denmesindeki neden ve bir Roma mabedi ile bir Bizans yapısı arasındaki fark katiyyen dikkate alınmamıştır. Halen Arkeoloji Müzelerinde olan bir ilâh heykeli S. 33, Res. 37 de «İmparator Claudius'un kâğıt fabrikasında bulunan heykeli» olarak gösterilmiştir. Heykel kâğıt fabrikasında değil, Pamukova ilçesinin Akçakaya köyü yakınından bulunmuştur. Kâğıt Fabrikasıyla değil, İzmit ile de ilgisi yoktur. S. 47, Res. 55 de görülen sikke de İmparator Severus Alexander'in karısı Mammaea'ya ait olarak gösterilmiştir. Sayın yazar bir kadın başı ile erkek başı arasındaki farka bile dikkat etmemiştir. S. 49, Res. 61 de A. Öztüre kendisi ile birlik-

te çekilmiş bir heykelin fotoğrafını vermiş ve bu heykeli bir Romalı general olarak adlandırmıştır. Kendi bulduğunu söylediği bu heykel için «halen nerede olduğu belirsiz» demektedir. Heykel bir askeri şahıs değildir. Hadrianus zamanına ait bir hususi portre olup halen İstanbul Arkeoloji Müzesindedir ve yayınlanmıştır. S. 73, Res. 84 de Kılıç-Aslan'a atfedilen gümüş sikke, Kılıç-aslan'ın değil, III üncü Gıyaseddin Keyhüsrev'indir. S. 77, Res. 90 da bir Roma mozaïği, «Alacamescit yöresinde bulunmuş Bizans sarayı mozaikleri» olarak gösterilmektedir. Halbuki bu mozaik Mercin civarında Narlıkuyu mozaïğidir, İzmit ile hiç bir ilgisi yoktur, Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yayını da yapılmıştır. Böyle olduğu halde bu eserin ne şekilde sayın A. Öztüre'nin arşivine girdiğini ve ne için İzmit'e maledilmek istendiğini anlamak tabii mümkün değildir. S. 75, Res. 85 de Gebze Orhan Camii, «1097 yılı Selçuklu dönemi eseri» olarak gösterilmektedir. Orhan zamanına ait olan bu caminin Selçuklu eserleri arasında yer almasının sebep ve hikmetini anlayamadık. Prof. Arif Müfit Mansel'in *Belleter* 128, 1968, s. 527-551 de çıkan «Hanıbalın Mezarı» isimli makalesindeki plan ve fotoğraflar yer gösterilmeden geliş güzel bu kitaba aktarılmış, fakat makalenin muhtevasını anlamadığı için kitabında kendine mahsus manasız öz türkçe satırlar yer almıştır. S. 81, Res. 95 de Kayı Boyunda da geçirdi dediği Selçuklu parasının kime ait olduğunu söylemiyor. S. 82 de 1300 yılında Osman adına hutbe okunarak sikke basıldığını söylüyor. Bizim bildiğimize göre Osmanlı devletinin istiklâli 1299 (699) da kabul edilmektedir. Sikke darbı meselesine gelince ilk sikke Orhan Gazi zamanında ve 727 yılında Bursa'da basılmıştır. Bu tarihten evvel sikke darbı imkânsızdır. Zira Anadolu başlangıçta Selçukluların, sonra İlhanilerin hakimiyeti ve taz-yiki altında idi. Şimdiye kadar Osman Bey'e atfedilen sikkeler birer hayalden ibarettir.

Keza S. 82, Res. 97 de Artukoğulları'na atfedilen sikke, Sivas Danişmend Oğlu Nizameddin Yağubasan'ındır. S. 84, Res. 102 de görülen bu bakır sikke Artukoğulları'nın olmayıp Sivas Danişmendogulları'ndan Melik Şemseddin İsmailindir ve Osmanlı Beyliğinde tedavül edilmezdi. S. 94, Res. 116 da Timur dönemi diye adlandırılan para Timur'un olmayıp Anadolu Selçuklularından I inci Alaaddin Keykubad'ın Sivas'da 630 senesinde basılan sikkesidir. S. 105, Res. 124 de III üncü Ahmed'in kurusunu II inci Mustafa'ya atfetmektedir. Kostantaniyye'de basılan bu sikkenin İzmit ile ilgisi acaba nedir? Keza S. 105, Res. 125 de II inci Mustafa'nın parasının arka yüzü denmekte, gerçekte ise İnan ve lakabları bu resmin ön yüz olduğunu göstermektedir. S. 106, Res. 126 da III üncü Ahmed'in parası dediği sikke I inci Mahmud'un bir kurusudur. S. 107, Res. 128 de I inci Mahmud'un olmayıp, III üncü Mustafa'nın Zolotadır.

Verdiğimiz misallerin kitabın muhtevası hakkında fikir verdiğini, böyle bir kitaba ne derece itimat edilebileceğini gösterdiğini sanırız. Bu sebeble hataları teker teker işaret etmeksizin bu kadarı ile yetiniyoruz. Kitapta İzmit'in İslâm çağı anıtları üzerinde durulmamıştır. Kitapta ilgisiz tarihi bilgi verilerek yerine mesele bu gün kaybolmak üzere olan çeşmeler ve kitabeleri tesbit edilmiş olsa idi faydalı bir iş başarılmış olurdu.

Kitapta yer alan İzmit'e ait güzel renkli tablo reproduksiyonları gerçekten enteresandır. Ancak yukarıda gösterdiğimiz hatalar karşısında bunlara ne dereceye kadar itimat edilebilir, bu ayrı bir konudur.

Sayın yazara, böyle pahalı ve İzmit için iddialı bir kitap yazarken her konuda şahının ilgilileri ile temas etmesinin kendisini bir çok yanlışlardan koruyabileceğini hatırlatmak isteriz. İlerde kitabının yeni baskılarında bu yolda hareket etmesini tavsiye ederiz.

İbrahim Artuk

Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914 (Jön Türkler)*, Çev. Nuran Ülken, İstanbul 1971, 300 sahife.

Sander Kitabevi tarafından yayınlanan bu eser, konu ve mühiyet itibarıyla hayli ilgi çekici olup, «*The Young Turks, The Committee of Union and Progress in Turkish Politics (1908-1914)*» adı ile 1969 da Oxford Üniversitesi Matbaasında dahi basılmıştır.

Yazar, eseri, Londra Üniversitesi tarafından kabul edilen Doktora Tez'ine dayanarak hazırlamıştır. Dr. Feroz Ahmad, bu konudaki tez çalışmalarını «*Modern Türkiye'nin Doğusu*, Ankara 1971) isimli eseriyle Türk tarihçilerince yakından tanınan Profesör Bernard Lewis'in rehberliğiyle gerçekleştirmiştir. Bundan başka yazar, New York Columbia

Üniversitesine bağlı Uluslararası Sorunlar Okulunda araştırma uzmanı olarak çalışırken, Profesör Rustow, Prof. J. C. Hurewitz ve Prof. Charles Issawi'den tenkid, bilgi ve teknik bakımlardan yararlanmıştı. Eser, bir ön-söz, yedi bölüm içerisinde İttihat ve Terakki'nin 1908-1914 yılları arasındaki siyasi mücadelesini anlatmaktadır.

Bilindiği gibi, Türk Tarihinde bu devir özel bir değer taşır. Batı düşünce sistemini, Selim III. ve Mahmut II. den sonra örnek olarak ele alan, almak istiyen Tanzimat Devri siyasi liderleri bir dereceye kadar başarı kazanmışlardı. Hatta bugün bazı düşünürlerin belirttikleri gibi bu hususta Tanzimatçılar istenilen ölçüde başarı da kazanmış sayılmazlar. Sadece, «Tanzimat Kafası» dedirtecek bir gö-

rüş içerisine girmişlerdi. Halbuki, İttihat ve Terakki Grubu, Batı Düşünce Sistemini Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki aydın çevrelere aktarmasını, birinci devre diyebileceğimiz Tanzimat Devri'ni yaratanlardan daha şüurlü bir görüşle gerçekleştirmişlerdi.

Yalnız, Yakın Tarihimiz için incelenmesi gereken bu devreyi Dr. Ahmad tam olarak ele almak imkânını bulamamıştır. Önce, İttihat ve Terakki'nin kuruluş ve Abdülhamid'in mutlak idaresine karşı, memleket içerisinde ve Avrupa'da, yaptığı mücadeleyi ve fikir olgunlaşma devrini (21 Mayıs 1889 - 24 Temmuz 1908), 1908 yılı olayları hariç, tam olarak ele alamamıştır. Sonra, İttihat ve Terakki'nin siyasî bakımdan «son ve amansız hâkimiyet devri (1913-1918)» de 1914 ten itibaren inceleme dışında kalmıştır. Halbuki İttihat ve Terakki'nin faaliyetleri bir bütün olarak ele alındığında daha faydalı ve olumlu neticeye okucuyu sürükler.

Bununla beraber yazarı haklı çıkaran taraflar yok değildir. İttihat ve Terakki Devri Türk Arşivlerine girildiğinde görülecektir ki, uzun ve yorucu bir çalışma ister. Bu hususları belirttikten sonra hemen işaret edelim ki Dr. Ahmad Türk Arşivlerinde gerektiği kadar faydalanamamışsa da İngiliz ve Fransız arşivlerinde çalışarak, Avrupa'nın bu iki büyük devletinin Osmanlı İmparatorluğu'nun İttihat ve Terakki devrindeki siyasî rollerine açıklık kazandırmıştır. Bunun yanında 1908-1914 yılları arasında İstanbul'da yayınlanan gazeteleri ve diğer Türkçe yayınları görmekle de bu Parti'nin iç mücadelesini detaylarıyla aydınlatmıştır. Şöyleki, yazar belirtilen devreyi yedi bölüme ayırarak olayları siyasî, sosyal ve iktisadî bakımdan ayrı ayrı ele almış ve incelemiştir.

1 — Birinci Bölümde, 1908 İhtilâli'nden önceki durum anlatılmaktadır. Yazar bu bölümde İttihat ve Terakki'nin Avrupa'daki çalışmalarını geniş bir surette izaha lüzum görmeden doğrudan doğruya Cemiyet mensup-

larının, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde, önceden gizli olarak yürüttükleri çalışmalarını Mayıs 1908 tarihinden itibaren açığa vurmaya düşündüklerini belirttikten sonra geniş bilgi vermekte ve vesikaların ışığı altında yorumlar yapmaktadır. «1908 Mayıs'ında İttihat ve Terakki Cemiyeti çalışmalarını gizli olarak sürdürmekten vazgeçip, Makedonya'daki duruma hâkim olmak üzere açığa çıkmayı düşünmeye başlamıştı.» (s. 16.) Yazar bu bölümde, Cemiyet'in ilk kararı hakkında da Makedonya Mali Komisyonu Fransız Delegesi M. Eteeg'den M. George Louis'ye gönderilen bir yazıyı aynen alarak şu bilgiyi vermektedir: «İslahat sorununun ikinci derecede önem taşıdığı, hareketin her şeyden önce Abdülhamit rejimine bir başka deyimle mutlakiyete ve Saray'daki yozlaşmaya (corruption) karşı olduğu kanısındayım. Makedonya'da islahat yapılmasının cemiyet üyelerini en fazla ilgilendiren sorun olmadığı muhakkaktır.» (s. 18).

Olayları günü gününe tâkip etmek fırsatını bulan yazar, İttihat ve Terakki liderlerinin, Osmanlı İmparatorluğuna siyasî bakımdan hâkim oldukları bu tarihlerde imparatorluğa tesir eden İngiltere ve Fransa'nın görüşlerine de yer vermektedir. Bilhassa Batı'nın Düşünce Sistemi'ni benimseyen İttihat ve Terakki Cemiyeti, Avrupa'nın sempatisini kazanmağa birinci derecede önem veriyordu. Eserde bu hususa Batı kaynakları esas alınarak gereken önem verilmiştir: «İttihat ve Terakki kurulduğu günden itibaren hıristiyanlık ve yabancı alehtarı bir kuruluş damgasını üzerinden atmağa uğraşmıştır. 12 Temmuz'da cemiyet üyelerinden bir yüzbaşı Manastırdaki İngiliz konsolosunu ziyaret edip, Hıristiyanlara karşı düşmanca davranılmayacağını söyledi. Beni ziyaretinin nedeni, İngiliz Hükümeti'nin bu durum karşısında, özellikle mahalli bir meşrutî hükümet kurulması halinde tutumunun ne olacağını öğrenmekti.» (s. 25-26). Faydalı açıklamalardan sonra 2. Meşrutiyet'in ilânıyla bu bölüm son bulmaktadır.

2 — Meşrutiyet'in ilânından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908-1909 tarihleri arasında perde arkasından sadrazam düşürmek suretiyle gayr-ı mesul bir tahakküm devri yaratmıştır. 1909-1912 tarihleri arasında ise Cemiyet, kabineye bir kaç kişi sokmak suretiyle mesuliyetli bir tahakküm devri yaşatmak istemiştir. Fakat yazarın da belirttiği gibi duruma tam manasiyle hâkim olarak halkı kendi tarafına çekememiş, kuvvetli bir muhalefetin doğmasına sebep olmuştur. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde bu husus gayet güzel açıklanmaktadır. İkinci bölümde, Meşrutiyet İdaresi ve 1909 Karşı İhtilâl, üçüncü bölümde, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Ordu, dördüncü bölümde, Muhalefetin Güçlenmesi, beşinci bölümde de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Gerilemesi, Çöküşü ve Yeniden Canlanması, ele alınıp incelenmiştir.

3 — Yazar altıncı bölümde Cemiyetin Gücünü Sağlamaştırmasını, yedinci bölümde, İttihat ve Terakki'nin Siyasetini tetkik etmiştir. Eserde, İttihat ve Terakki devrinde Saray'la, Babıâli arasındaki mücadele de yer yer ele alınıp faydalı açıklamalarla aydınlatılmıştır.

Genel olarak diyebiliriz ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda esaslı bir değişimin olduğu bu devreyi yakından tetkik edecekler için eser, faydalı bilgiler vermektedir. Nitekim, toprak ve nüfus bakımından uğranılan kayıplara da temas eden yazar, bu hususta Uluslar arası Yılıklara dayanarak şu bilgiyi veriyor: «Bu kayıplar hiç bir mübalağaya ihtiyaç göstermeyecek kadar önemlidir. Yalnızca, alan ve nüfus olarak hesaba vurulduğunda Türkler'in 3 000 000 kilometre karelik bir alanın 1 000 000 kilometre karesini ve 24 milyonluk nüfusunun 5 milyonunu kayb ettikleri görülür.» (s. 226). Cemiyet'in duruma hâkim olduğu devrede ideolojisi hakkında da şu karara varılıyor: «İdeolojik bütünü meydana getiren üç

unsur, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Milliyetçilik (ki, hiç biri tanımlanmış değildir) eskisi gibi geçerliydi. Değişen bir şey varsa, o da bu bütüne katkı oranlarıydı. Türklerin sayıca İmparatorluğun en önemli unsuru haline gelmeleri, Milliyetçiliğe daha fazla önem verilmesi zorunluluğunu doğurmuştu. Öte yandan Araplar'la uzlaşmak gerekiyordu ki bunun içinde baş vurulacak yol İslamcılıktı...» (s. 228)... «İttihatçılar hangi ideolojik unsurun ağır basacağına önem vermiyorlardı. Çünkü, hangisi olursa olsun, liderlik Türkler'in elindeydi...» (s. 229)... «İttihatçılar ideolojiden çok eyleme önem veren (Pragmatik) kişilerdi. Yaptıkları ihtilâli devletin gücüne karşı değil, devlet gücüyle gerçekleştirmişlerdi. Zaman zaman tutarsız görünen siyasal davranışlarında onları uyandıran bir deneyselcilik (Ampirizm) olmuştur.» (s. 242). İttihatçıların bu ideolojik tutumla ne yapmak istediklerine de değinen yazar, bu hususta şöyle diyor: «...Ayrıca istedikleri devletin halihazırdaki durumunu korumakta değildi, Abdülhamit bunu en iyi şekilde başarmıştı. İttihatçılar, devleti yeniden canlandırmak, dünya devletleri arasında söz sahibi olacağı yere getirmek istiyorlardı...» (s. 231). Yalnız yazar, cemiyetin iç mekanizması hakkında yeteri kadar bir bilgi vermediğini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Tarihi'ni yazmakla görevlendirilenlere dağıtılan belgelerin büyük kargaşalıklara sahne olan bu on yıl içinde kaybolması yüzünden Cemiyet'in iç mekanizmasının nasıl çalıştığı bir bilmece olarak kalmıştır.» (s. 235), sözleriyle ifade ediyor.

4 — Eserin sonunda, konunun kapsadığı altı yıllık süre içinde, İttihat ve Terakki'de muhalefette ve siyasî sahada görev alan ilgili şahısların kısa biyografileri yer alıyor. Bibliyografya da zengin olarak tertiplenmiş olup, ayrıca indeks de vardır.

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ I, Ankara 1969. Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Neşriyatı. VI + 256 s.

Selçuklu tarihi üzerinde son yıllarda Türk Tarihçileri değerli çalışmalar yaptılar ve eserleri ile kendilerini ilim dünyasına kabul ettirdiler. Bu çalışmalara rağmen Millî tarihimizin çok önemli bir konusunu teşkil eden ve üzerinde oturduğumuz vatanın tarihini de içine alan «Selçuklu ve Beylikler» devrelerini inceleyen bir enstitü kurulmamıştı. 1966 da kurulan «Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü» ile yıllarca arzu edilen gaye hakikat oldu.

Sunarken adlı girişde (s. V-VII) sayın Prof. Dr. E. Bilgiç'in belirttiği üzere; Enstitü «Selçuklu ve Beylikler devrinin siyasi içtimal ve iktisadi tarihlerini, bütün kültür ve müesseseleri ile medeniyet eserlerini araştırmak, incelemek ve tanıtmak maksadı ile kurulmuştur». Nihayet Enstitü'nün çıkarmış olduğu yayın organı olan «Selçuklu Araştırmaları Dergisi» ile de bu gayeye uygun ilk adım atılmıştır.

Dergide ilk olarak Faruk Sümer'in «Anadolu'da Moğollar» (s. 1-147) adlı makalesi yer almaktadır. Anadolu'daki Moğol hâkimiyet devresini siyasi ve etnik yönden inceleyen bu uzun makale V kısım ve «Neticeler»den ibarettir. I. kısım (s. 1-44)'da Moğol ordusunun Türkiye'yi istilâsı ile başlayan ve 1277'de Muinüddin Pervane'nin ölümü ile sonuçlanan siyasi olayların yanı sıra, İran'da Moğollar'ın Türkleşmesi ve, onlarla beraber gelen kalabalık Türk nüfusunun oynadığı rol belirtiliyor.

II. kısım (s. 45-49)'da önce o tarihte Anadolu'da faaliyet gösteren 5 Türkmen topluluğu: 1. Ağaç-Eri, 2. Çepni, 3. Germiyan Türkmenleri, 4. Karaman oğulları ve 5. Köyceğiz-Denizli, Uşak bölgesindeki Türkmenler söz konusu edilmektedir. Bu bölümde verilen diğer bilgilere göre, Karaman Oğulları Türkiye'nin istiklâlini Moğollar'a karşı korumağa

çalıştılar. Argun Han'ın 1291'de ölümü ile yerine geçirilen Geyhatu zamanında, başta Karamanlılar olmak üzere Türkmenler cezalandırıldılar. Bundan sonra Moğol ve İranlı memurlar ülkenin gittikçe fakirleşmesine sebep oldu. 1297'de ilk olarak Anadolu'daki Moğol kumandanlarının isyanı başlamaktadır. İlhanlı devlet işlerinde hâkim bir rol oynayan Çoban'ın oğlu Demirtaş ise daha sonra Anadolu'da rakipsiz kalmış, hattâ hükümdarlığını bile ilân etmiştir. Fakat babasının Ebû Said Bahadır Han tarafından öldürülmesi üzerine Anadolu'da kalamadı ve ilticâ ettiği Memlük Sultanı El-Melik En-Nâsir'ın yanında öldürüldü. 1332-1333'de Anadolu emirliğine Celâyir Şeyh Hasan tayin edildi. Ebû Said Bahadır Han'ın 1335 yılında ölümü ile başlayan iç mücadele, İlhanlı Devleti'nin yıkılmasına ve Türkmenler'in ehemmiyet kazanmasına yol açtı.

III. kısım (s. 95-109)'da ilk olarak Celâyirli ve Çobanlılar arasındaki mücadeleden bahsedilmektedir. Daha sonraki olaylarda ise bu devrede Anadolu'da Eretne dikkati çekmekte, Karaca Beg ve Elbistan'da Dulgadı oğlu Begliği'ni kurmaktadır. Çobanlılar'dan Şeyh Üveys'den sonra İran'ın siyasi istikrar-sızlığı Timur devrine kadar sürdü. Doğu ve güney-doğu Anadolu'da XIV. yüzyıldan itibaren Kara-Koyunlular ve Ak-Koyunlu hâkimiyeti başladı.

IV. kısım (s. 110-131)'da özet olarak şu bilgi verilmektedir; Çobanlı Şeyh Hasan'ın ölümü üzerine Eretne istiklâlini ilân etti. Eretne, Konya ve Ankara'dan Erzurum'a kadar bölgeyi ölünceye kadar iyi bir şekilde idare etti. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Moğollar'ın Orta Anadolu'da yaşadığı daha sonraki devirlerde üstünlüklerini kaybettikleri anlaşılıyor. Sahife (115-120) de Anadolu'da Moğol bölüklerinin buldukları yerler belirtiliyor. Eretne'nin Şubat 1352'deki ölümünden sonra yerine geçen oğulları ve torunu zamanında Anadolu halkı mücadeleler ve Moğol oymak-

larının tecavüzleri sonunda çok sıkıntı çekti. Bu devlete son veren Kadı Burhaneddin Sivas, Tokat, Kayseri ve Kırşehir bölgelerinde kendi devletini kurdu. Daha sonra Anadolu'ya gelen Timur, Tatarları tekrar Mavera'ünehr'e götürdü.

V. ve son kısma göre (s. 132-143); Osmanlılar devrinde de görülen Tatarlar'ın bir kısmı Rumeli'ye sürüldü, zamanla Türkmenleşenler de oldu. Timur bunların büyük çoğunluğunu götürdüğünden XVI. yüzyılda Anadolu'da çok az Tatar'a raslanır. Anadolu'ya geldikleri bilinen ve tahmin edilen Moğol-Türk boyları şunlardır: 1 — Uyrat, 2 — Sünit, 3 — Bisu'ut, 4 — Celâyir, 5 — Tatar, 6 — Kireyit, 7 — Kurulas, 8 — Uryafgat, 9 — Suldus, 10 — Arulat (Arlat), 11 — Menkut, 12 — Suğanut, 13 — Uygur.

Notice (s. 144-147) olarak, Anadolu'daki Moğol istilâsının menfi olduğu kadar müspet manada da tesiri görülmüştür.

Dergi'de ikinci olarak Şerare Yetkin'in *Yeni Bulunmuş Figürlü Mezar Taşları* (s. 149-156) adlı makalesi yer almaktadır. Yazar bu makalesinde biri Konya Taş ve Alçı Eserleri müzesinde, diğer dört tanesi Akşehir Taş Medrese Müzesi'nde bulunan figürlü mezar taşlarını incelemekte, Orta Asya Türk sanatının ve bozkır kültürünün İran'a oradan da Anadolu'ya uzandığını ve bu köklü bağlantının XIV. yüzyılda da aynı kuvvetle yaşatıldığını belirtmektedir.

İbrahim Artuk, *Mardin'de Akkoyunlu Hamza'nın Mezarı* (s. 157-159) adlı yazısında, Akkoyunlu Hamza (öl. tah. 1444)'ın türbesi ile Cihangir'in oğlu Emir Hamza'nın (öl. 1444) mezarından bahsetmektedir.

Dergideki IV. olarak Emel Esin'in; *Eyren (Selçuklu San'atı Evren Tasvirinin Türk İkonografisinde Mense'leri)* (s. 161-182) adlı makalesi bulunmaktadır. Türk san'atı yönünden ilgi çekici olan bu yazıda; Selçuklular'dan evvelki Türk san'atının evren motifleri ve Selçuklu evreni ile ilgili bazı örnekler ve-

rilerek, Selçuklu evren motifinin Türk ikonografisindeki menşei belirtilmektedir.

Yılmaz Önge, *Anadolu'da Ejder Başlı Madeni Çeşme Lüleleri* (s. 183-185) adlı yazısında; Anadolu'da en eskisi Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın hamamı Mahperi Hatun tarafından yaptırılmış Hatun Han'ın çeşmesi ile Ankara'nın Ayaş ilçesindeki Karakaya Kaplıcası yanında bulunan XVI. yüzyılda yapıldığı tahmin olunan çeşmenin ejder başlı çeşme lüleleri hakkında bilgi vererek, bu motifin kullanılmasında ejder veya yılanın uğur, saadet, sıhhat ve bereket sembolü sayılmasının rolü olduğunu ifade etmektedir.

Gönül Öney, *Anadolu Selçuklularında Heykel, Figürlü Kabartma ve Kaynakları Hakkında Notlar* (s. 187-191) adlı makalesinde, kökü İskit sanatına dayanan Orta Asya hayvan figürünün Anadolu Selçuklular'ında da kullanıldığını belirtiyor. «Selçuklu san'atında heykel arslan figürlerinde görülür... Diğer bütün figürler mimaride taş ve alçı kabartma, el sanatlarında ise ahşap, seramik, çini, halı, kilim, kumaş, maden üzerinde yer alır.» ifadesi ile de bu hususdaki fikirleri özetlemiş olmaktadır.

Dergide son olarak Paul Wittek'in, *Bizanslılar'dan Türklere Geçen Yer Adları* (Çev. Mihin Eren), (s. 193-240) adlı makalesi yer almaktadır. Bu makalede önce 1192'de ölen Sultan II. Kılıç Arslan'ın, oğulları arasında Selçuklu ülkesini bölmesi, daha sonra Gıyaseddin Keyhüsrev'in birinci ve ikinci saltanatı, Rükneddin Süleyman, İzzeddin Kılıç Arslan'ın hükümdarlıkları devreleri siyasi olayları ve Bizanslılar'dan Türklere geçen yer adları Bizans ve Doğu kaynaklarının da incelenmesi sonucu tesbit edilmeğe çalışılmaktadır.

Dergi'nin «Haberler» (s. 241-256) kısmında «Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü'nün faaliyetleri hakkında bilgi verilmektedir.

Malazgirt zaferinin 900. yıldönümünü kut-

lamak için hazırlıklarda bulunduğunu öğrendiğimiz Enstitü çalışmalarının Selçuklu Tarih Araştırmaları Dergisi ve diğer eserler ile ilim âlemine sunulması ve milli tarihimizin mü-

him bir kısmının olaylarını aksettirmesi bakımından büyük bir değer taşıyan bu derginin devamlı çıkması en büyük temennimizdir.

E. Merçil